

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I
KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
AK. GOD 2015./2016.

Petra Lukavečki

NAKLADNIŠTVO I DISTRIBUCIJA ELEKTRONIČKE KNJIGE

ZAVRŠNI RAD

Mentor: dr.sc. Ivana Hebrang Grgić

ZAGREB, 2016.

Sadržaj

1. Uvod.....	3
2. Elektronička knjiga -definicija i vrste.....	4
2.1 Povijest elektroničke knjige.....	6
2.2. Podrijetlo elektroničke knjige- Digitalizacija, Born Digital Content.....	7
2.3 Obilježavanje elektroničke knjige.....	9
2.4. Zaštita elektroničke knjige – DRM i Creative Commons.....	10
3. Nakladništvo.....	13
3.1 Vrste nakladništva.....	14
3.2 Elektroničko nakladništvo u zapadnim zemljama.....	16
3.3 Elektroničko nakladništvo u Hrvatskoj.....	17
4. Distribucija, definicija i vrste.....	19
4.1 Materijalna distribucija- sheme i primjene, kanali distribucije.....	19
4.2 Digitalna distribucija- kanali distribucije i alternativni pravci distribucije.....	21
5. Izazovi.....	25
5.1 Popularnost novog medija u Hrvatskoj.....	26
5.2 Uklanjanje zaštite i preuzimanje ilegalno postavljenih sadržaja.....	27
5.3 Hiperproduktivnost – smanjenje vrijednosti elektroničke knjige?.....	28
6. Zaključak.....	31
7. Popis literature.....	32
Sažetak.....	35
Summary.....	35

1. Uvod

U eri tehnološkog napretka koji je mjerljiv na svakodnevnoj razini, u ovom rad pokušat će se prikazati stanje elektroničke knjige nekad i stanje elektroničke knjige danas, kroz sfere nakladništva i distribucije, te kakav utjecaj imaju pitanja i problemi vezani uz elektroničku knjigu, kako na pojedinca tako i na društvo.

Prikazujući put elektroničke knjige, od njezine biti, postanka i samog podrijetla, prava kojima je elektronička knjiga kao medij zaštićena, preko nakladništva i distribucije do krajnjeg konzumenta, pokušat će se objasniti i određeni fenomeni poput hiperprodukcije, pitanje autorskog prava, piratizacije sadržaja i pitanje popularizacije, objavljivanja i distribucije sadržaja, indirektno i direktno vezanog uz elektroničku knjigu na društvenim mrežama, koji nisu nužno vezani uz elektroničku knjigu, ali je elektronička knjiga i dio problema i dio rješenja.

Samo pitanje nakladništva razmotrit će sa stajališta modernog i tradicionalnog nakladništva, kako se nakladnici suočavaju i rješavaju pitanje pravne regulacije elektroničke knjige danas te kakvu ulogu ima tržište u formiranju stava prema elektroničkoj knjizi. Distribuciju će rad promotriti s gledišta materijalne i digitalne distribucije, opisati primjere i načine unutar tih dviju vrsta te kako korisnici reagiraju na sam način primitka elektroničke knjige u svoj posjed.

Objedinjavajući sva tri interesna područja, u ovom radu pokušat će se i u teoriji i na primjerima opisati neki od izazova koji su stavljeni pred distributere i nakladnike elektroničke knjige, pred elektroničku knjigu, ali i pred krajnje korisnike. Od rastuće popularnosti elektroničke knjige i što to znači za tradicionalni knjižni format, isplativosti elektroničke knjige, o nelegalnom rukovanju elektroničkim primjercima tiska, pa do publikacija s elektroničkih mreža koje preispituju granice definicije elektroničke knjige i hiperprodukcije naslova, koji utvrđuju problematiku smanjenja vrijednosti samog sadržaja elektroničke knjige.

2. Elektronička knjiga - definicija i vrste

Elektronička knjiga je danas sve popularniji medij koji koegzistira s tradicionalnom knjigom, a da ne bi došlo do zamjene nekom drugom vrste elektroničkih publikacija, potrebno ju je definirati. Prema definiciji, elektronička knjiga je jedna ili više računalnih datoteka omeđenog sadržaja koje su objavljene i dostupne javnosti na mreži u obliku elektroničke datoteke ili na materijalnom mediju (npr. CD-ROM, DVD-ROM, USB). Uz tekst može donositi sliku i zvuk kao i veze sa srodnim mrežnim stranicama te program za izmjene i dopune.¹ Iz te definicije proizlazi da elektronička knjiga može biti dostupna i u materijalnom, to jest opipljivom obliku te u apstraktnom, elektroničkom obliku dostupnom preko interneta.

Danas, kada je internet, uz televiziju, tisak i radio, postao dominantan medij, sve manje je prisutna elektronička knjiga izdana na materijalnom mediju, što zbog nepraktičnosti uporabe, što zbog zastarijevanja i oštećenja tehnologije te pronalaska novih tehnologija koje nisu u mogućnosti pročitati zastarjeli format. Tako knjige izdane na kasetama, disketama, mini diskovima i CD-ROM-ovima postaju relikti prošlosti, noseći informaciju kojoj se gubi mogućnost reprodukcije (zbog zastarijevanja tehnologije) ili je ostalo vrlo malo tehnološki opremljenih jedinica koje bi omogućile čitanje knjiga s navedenih medija.

Ulogu nosača elektroničke knjige danas preuzimaju računala, razni e-čitači, tableti te sami pametni telefoni, tehnologija koja je posljedično-uzročnom vezom rezultirala i napretkom u razvoju softverskih rješenja, prvenstveno za stvaranje, objavljivanje i distribuciju elektroničkih publikacija a potom i za čitanje, prilagodbu i daljnji razvoj elektroničke knjige. Upravo elektronička knjiga u svom apstraktnom obliku, to jest u obliku isključivo računalne datoteke, omogućila je nakladnicima i korisnicima raznolikost u upravljanju knjigom. Ta raznolikost očituje se u postojanju mnogobrojnih formata elektroničke knjige, kao i u postojanju mnogih tehnologija koje se kriju iza softverskih rješenja. Naime, veliki distributeri i nakladnici često za svoje primjerke elektroničke knjige razvijaju specifične formate i tehnologiju koja odgovara tim formatima, djelomično zbog želje da privuku nove kupce, djelomično da zadrže stare koji već koriste istu tehnologiju za čitanje elektroničkih knjiga.

No svi formati elektroničkih knjiga omogućuju korisnicima da zaslon za čitanje (pa i ukoliko se radi o čitanju na računalu) i prikaz knjige prilagode vlastitim potrebama, bilo da se radi o stavljanju digitalnih straničnika za označavanje mjesta u knjizi, bilo za prilagodbu teksta slijepim i slabovidnim osobama ili osobama s drugim vrstama hendikepa kako bi im se priuštilo dostojanstveno uživanje u sadržaju elektroničke knjige.

¹ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb, 2001. Str. 49.

Tako elektronički čitači i sama građa pohranjena na njima mogu pomoći različitim zajednicama, od zajednica mentalno i tjelesno hendikepiranih osoba, omogućujući im iskustvo čitanja iz zadovoljstva ili priliku za edukacijom koju koristeći tradicionalan format knjige ili metoda učenja iz tradicionalne građe nisu mogli dobiti ili na pravi način iskoristiti, pa do zajednica političko-ekonomskih migranata, koji e-knjigu koriste kao medij snalaženja u novoj okolini, pomoću koje se mogu priučiti novoj okolini i surađivati s već postojećim stanovništvom na daljnjoj izgradnji društva.

Upravo prilagodba knjige potrebama različitih korisnika jedna je od prednosti same elektroničke knjige, dok su ostale prednosti ekonomičnost izdanja (značajno jeftinija od knjige u tradicionalnom, papirnatom obliku, bez dodatnih troškova zaštite, pakiranja i slanja) kao i njena etička i ekološka pozadina (ne troši se papir za njenu proizvodnju, što rezultira smanjenom sječom drvne građe, reciklažom već postojećeg papirnato materijala te smanjenom emisijom ugljičnog dioksida, tj. smanjenjem ugljičnog otiska). Moguće je navigirati kroz elektroničku knjigu pretraživanjem njenog sadržaja i njenih metapodataka (autor, godina izdanja, format, naslov, cijena, itd.), automatsko postavljanje straničnika, kao i nelinearno pretraživanje, dok je cijena takve knjige uglavnom niska jer proizvođač knjige ne troši dodatne materijalne resurse.²

Elektronička knjiga kao medij još uvijek ovisi o tehnologiji putem koje se čita, o samom softveru to jest programskom rješenju te o zakonskom rješenju koji korisnika ograničava u slobodi korištenja djela koje je kupio ili zakupio, tako da sam format, ukoliko ne prati promjene u izgradnji tehnologije i zakonske infrastrukture postaje zastario i nečitak. Također je važno pažljivo rukovanje građom jer je datoteku veoma lako nepažljivim rukovanjem izbrisati s računala, a da se pritom, u većini slučajeva, kod građe zaštićene specifičnim tipovima sustava za upravljanje digitalnim pravima (DRM, Digital Rights Management)³ ne smije napraviti pričuvna kopija datoteke jer je to zabranjeno sklopljenim ugovorom između nakladnika/distributera i kupca.

U većini slučajeva, takvu građu bez korištenja odgovarajuće tehnologije korisniku je teško reproducirati ili ispisati, jer je sama građa zaštićena DRM-om, to jest sustavnom zaštitom za digitalna izdanja kojom se omogućuje određena razina prilagođavanja dokumenata za osobne potrebe, ali je istim zabranjeno i onemogućeno prilagođavanje i manipuliranje dokumentom u cijelosti. Također ako se koristi mobilna tehnologija za čitanje elektroničke knjige potrebno je imati na umu mogućnost kvara uređaja ili pražnjenje baterije uređaja, koji mogu imati za posljedicu nemogućnost čitanja elektroničke knjige. Stoga se danas, shvaćajući ograničavajući faktor nerijetko

² Oghojafor, K. E-book publishing success : how anyone can write, compile and sell e-books on the Internet. Oxford : Chandos Publishing, 2005.

³Digital Rights Management .Dostupno na: <https://web.archive.org/web/20080227083924/http://ec.europa.eu/enterprise/ict/policy/doc/drm.pdf> (26. 8. 2016.)

rigoroznog sustava za upravljanje digitalnim pravima (DRM), upravo potiče korištenje drugog oblika zaštite autorskih prava putem autorskopравnih licenci. Među poznatijim licencama su Creative Commons License⁴, putem kojih autor odabire koja prava želi dati, a koja zadržati. Autor odgovarajući na pitanja u vezi svog djela i sloboda koje želi ustupiti odbire prikladnu licencu te je djelo tada pod njom i dostupno javnosti. Licence mogu omogućavati korisnicima širok spektar aktivnosti - dijeljenje, mijenjanje, reprodukciju djela... Elektroničke knjige ne moraju biti niti nisu privlačne svakom profilu korisnika. Većina korisnika još uvijek preferira tradicionalan oblik knjige, što zbog jednostavnosti i familijarnosti samog formata knjige, što zbog osjećaja definitivne kontrole nad medijem i sadržajem, što uzrokuje i određen stupanj sentimentalnosti naspram tradicionalne knjige jer je to format s kojim su mnogi odrasli, a što zbog nedostatka tržišne prepoznatljivosti i plasmana tehnologije na malim tržištima koji uzrokuju visoku cijenu tehnologije za čitanje elektroničkih knjiga ali i elektroničkih knjiga samih. No, budući da živimo u konzumerističkom društvu, gdje tehnologija postaje lako dostupna u relativno kratkom roku, a tehnološki napredak je mjerljiv na svakodnevnoj razini, tehnologija u raznim oblicima i mjerilima postaje dostupna različitim društvenim slojevima. Globalno tržište pogoduje smanjenju cijene tehnologije dok ona u isto vrijeme postaje sve naprednija, što za posljedicu ima, u kontekstu elektroničke knjige, široku dostupnost naslova u elektroničkom obliku.

2.1 Povijest elektroničke knjige

Pojam elektroničke knjige veže se uz 1971. godinu i Michaela Harta, koji je te godine prvi ponudio digitaliziranu knjižnu građu putem sveučilišne mreže. Taj postupak srce je projekta Gutenberg, jednog od najvećih projekata digitalizacije knjižne građe koji se uglavnom fokusira na digitalizaciju građe nezaštićene autorskim pravom⁵.

Projekt Gutenberg fokusira se na digitalizaciju i besplatnu distribuciju knjiga društvene, znanstvene i književne prirode nezaštićenih autorskim pravom, stoga se može nazvati projektom međašem u popularizaciji i širenju elektroničkih knjiga. Godine 1981. puštena je u prodaju prva komercijalna elektronička knjiga, točnije rečeno rječnik, no pravi procvat i uspjeh elektronička knjiga doživljava tek 20-ak godina kasnije. Početkom novog tisućljeća, internet koji je do tada bio dostupan malom broju korisnika doživljava pravu ekspanziju, jer su usuglašavanjem XML i HTML standarda za oblikovanje web stranica, stvoreni preduvjeti za masovno širenje interneta, te same elektroničke knjige, jer su upravo ta dva standarda postavljena kao vrsta standardnog opisa za

⁴ Creative Commons. Dostupno na: <https://creativecommons.org> (26. 8. 2016.)

⁵ The Project Gutenberg . Dostupno na: <https://www.gutenberg.org> (26. 8. 2016.)

elektroničke knjige.

U godinama koje su nadolazile (početak 21. stoljeća), rastom weba, javljaju se i prvi elektronički nakladnici koji se bave proizvodnjom i distribucijom isključivo elektroničke knjige, virtualne knjižnice koje su svojim korisnicima počele nuditi elektroničku građu putem daljinskog pristupa na određeno vrijeme⁶, te također velike multimedijalne platforme i repozitoriji poput Europeana⁷ koji postupcima digitalizacije pokušavaju okupiti i sačuvati europsku kulturnu baštinu u svim umjetničkim oblicima. Velik korak dogodio se u periodu između 2005. i 2007. kada su začetak tehnoloških rješenja i ideja za čitanje elektroničkih knjiga bili elektronički čitači.

Amazon je prvi čitač, originalni Kindle, zapadnom tržištu predstavio 2007. godine. Te iste godine svoj e-čitač predstavlja i Sony, a dvije godine kasnije u utrku za kupcima uključuju se i Kobo sa svojim Kobo e-čitačem te Barnes & Noble sa svojim Nook čitačem. Naravno, uz razvikana i poznata imena producenata poznatijih e-čitača javljaju se i manji proizvođači tehnologije e-čitača, koji više ili manje uspješno pokušavaju uzeti svoj dio kolača, tj. tržišta elektroničkim čitačima i elektroničkim knjigama.

Razvoj hardvera prati i razvoj softvera, tako da se uz običan LED i plazma zaslone razvija i tehnologija elektroničkog papira tj. e-ink zaslon koji na principu elektroforeze (električni naboj djeluje na kretanje tj. podizanje ili spuštanje čestica elektroničke tinte koje se nalaze u kapsuli veličine nekoliko mikrona tik ispod staklene površine elektroničkog čitača) izmjenom naboja i djelovanjem elektroničkog polja, na površinu izdiže ili spušta čestice elektroničke tinte, time stvarajući prikaz crno-bijelog spektra.⁸

Veliki nakladnici i distributeri doživljavaju tržišni uspjeh u prodaji elektroničkih čitača, tako da u narednim godinama na tržište plasiraju nove i poboljšane verzije čitača dok istovremeno povećavaju broj elektroničkih knjiga te mnoštvo različitih formata .

2.2.Podrijetlo elektroničke knjige- Digitalizacija, Born Digital Content

Elektroničke knjige, u svojoj osnovi, nastaju na dva načina - digitalizacijom prethodno tiskanih djela te kao isključivo elektroničke datoteke (born digital content)⁹.

⁶ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001.

⁷ Europeana. Dostupno na: <http://www.europeana.eu/portal/hr>(26. 8. 2016.)

⁸ E-Ink. Dostupno na: <http://www.eink.com> (26. 8. 2016.)

⁹ Defining „Born Digital“. Dostupno na:

<http://www.oclc.org/content/dam/research/activities/hiddencollections/borndigital.pdf> (26. 8. 2016.)

Digitalizacija je postupak pretvaranja analognog signala u materijalni¹⁰, a sama digitalizacija teksta provodi se na tri načina – prepisivanjem, skeniranjem te fotografiranjem gradiva, tj. knjige.

Prepisivanje je najsporiji i najskuplji način digitalizacije jer zahtjeva mnogo vremena i radne snage, a koristi se za digitalizaciju građe kod koje je prenizak kontrast između teksta i boje pozadine, za digitalizaciju rukopisa ili za digitalizaciju građe kojoj su rukom pridodane bilješke, a koje je potrebno unijeti kao ispravke ili nadopune tekstu.

Fotografiranje digitalnim aparatom je metoda koja se najčešće koristi u digitalizaciji starih i vrijednih knjiga, to jest građe, koja je prevrijedna da bi se njom duže rukovalo, ili je pak toliko oštećena da samo rukovanje takvom knjigom moglo doprinijeti značajnoj dematerijalizaciji medija. Naposljetku, posljednja i vjerojatno najučestalija metoda digitalizacije je skeniranje, proces u kojem svjetlost usmjerena sustavom leća osvjetljava određen predmet (npr. stranicu knjige) te samom refleksijom od predmeta skeniranja tvori električne impulse koje na računalu generiraju digitalnu presliku analogne građe.

Za različite potrebe skeniranja razvijeni su različiti oblici i sustavi skeniranja¹¹, tako da danas postoje rotacijski, ručni, stolni, 3D skeneri te ostale vrste skenera. Rotacijski skeneri koriste se za skeniranje velikih formata, ponajprije slika, plakata i reklamnih postera za potrebe stvaranje digitalnih reprodukcija, dok se ručni i stolni skeneri najčešće koriste za digitalizaciju knjižne građe. Kod takvih skenera važno je znati pravilno rukovati i skenerom i građom te posjedovati dobar program za učitavanje i rukovanje dobivenom preslikom, kako bi skenirana građa bila dostatne kvalitete za daljnju obradu.

Kod digitalizacije skeniranjem i fotografiranjem važno je napomenuti da navedeni procesi nisu konačni, to jest da su ti procesi samo korak u ostvarenju digitalnog izdanja. Naime kod navedenih postupaka potrebno je dobivene preslike ili slike provesti kroz OCR program, to jest program za optičko prepoznavanje znakova, koji grafičke oblike s dobivenih preslika pretvara u tekst, kojim je onda moguće manipulirati (označavati ga, mijenjati izgled stranice, ispravljati i dodavati nadopune tekstu itd.).

Drugi način nastanka elektroničke knjige jest isključivo putem računala ili u današnje vrijeme tableta ili pametnog telefona, koji posjeduju programsku tehnologiju koja omogućava pisanje, uređivanje i manipuliranje elektroničkim datotekama, koje kasnije možemo ili odbaciti ili, ako posjedujemo ugovor s nakladnikom objaviti. Takav način postanka elektroničke knjige još se zove "born digital content"¹², a označava elektroničku građu(ne samo knjigu) koja nije nastala

¹⁰Digitalizacija. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2016. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68025> (26. 8. 2016.)

¹¹ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Zavod za informacijske studije, 2009. Str. 33-43.

¹²Defining „Born Digital“. Dostupno na:

posredstvom računala ili drugog uređaja između starog i novog medija.

2.3 Obilježavanje elektroničke knjige

Elektronička knjiga se, kao i njen ekvivalent, tradicionalna knjiga na papiru, označava ISBN oznakom, a za razliku od njezinog materijalnog ekvivalenta često još nosi i oznaku DOI (Digital Object Identifier). ISBN oznaka ili međunarodni standardni knjižni broj je jedinstvena identifikacijska oznaka za knjige, bez obzira na kojem mediju se objavljuju¹³. Struktura međunarodnog knjižnog broja mijenjala se kroz svoju kratku povijest, sadržeći na početku deset znamenaka, da bi nakon 2007. godine sadržavao 13 znamenaka. Sam ISBN sastoji se od akronima naziva međunarodnog standardnog knjižnog broja (ISBN) te trinaest znamenaka raspoređenih u pet međusobno odvojenih skupina. Skupine su odvojene povlakom, a svaka skupina znamenaka, nosi određeno značenje. Tako je prva skupina prefiks dodijeljen svakoj državi zasebno, druga skupina označava jezičnu ili nacionalnu osobitost, treća skupina je identifikacijski broj nakladnika, četvrta skupina je oznaka izdanja, dok je peta skupina kontrolni broj. Svaka zemlja koja bilježi nakladničku produkciju, osniva nacionalni ured za ISBN koji koordinira i uključuje nakladnike u sustav brojevanog označavanja. Sam ISBN omogućava sustavno praćenje knjižne produkcije na razini zemlje, statističko praćenje i analizu podataka, jer se prati put knjige koja nosi jedinstven knjižni broj od nakladnika do krajnjeg korisnika. Naime nakladnik koji se prijavljuje u sustav označavanja ISBN-om dobiva vlastitu identifikacijsku oznaku, a zatim u nacionalni ured prijavljuje plan godišnje produkcije novih knjižnih naslova, te prema tome, zakupljuje određen broj nekorištenih knjižnih oznaka. Zbog toga, broj znamenaka u trećoj i četvrtoj skupini ISBN-a mogu varirati .

Druga oznaka koja se koristi za označavanje elektroničke knjige i druge elektroničke građe je DOI,¹⁴ to jest Digital Object Identifier, koji za razliku od ISBN-a nije besplatan niti propisan kao obavezan u označavanju knjižne građe. No ipak, sam DOI jest standard jer je propisan unutar ISO forme ISO:26324 iz 2012. godine. DOI mogu koristiti svi, no za njegovo korištenje potrebno je registrirati se u agenciji za registraciju, te se tamo odlučiti na model usluge koju želimo kupiti. Usluga se naravno odnosi na vrstu kupca te na vrstu građe na koju će se primjenjivati. Tako DOI može biti pripisan različitim vrstama građe, a namijenjen je regulaciji dijeljenja sadržaja s interesnim strankama ili u ophođenju s intelektualnim vlasništvom. Ono što je bitno spomenuti jest

<http://www.oclc.org/content/dam/research/activities/hiddencollections/borndigital.pdf> (26. 8. 2016.)

¹³ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001. Str 25.

¹⁴ DOI. Dostupno na: <https://www.doi.org> (26. 8. 2016.)

da je sam DOI nepromjenjiv, a da je sam najčešće korisniku vidljiv kao URL ili URI, jer to DOI u jednu ruku i je, budući da je registriran kao takav.

EAN¹⁵ knjižni broj/prugasti barkod je posebna vrsta EAN (European Article Number) broja koji se za potrebe prodaje izvodi iz 13-znamenkastog ISBN broja. EAN kod je strojno čitljiva identifikacijska oznaka za gotovo sve vrste proizvoda koja sadrži informacije o proizvodu poput cijene, godine ili datuma proizvodnje, tipa proizvoda i slično. Također se koristi i u prodaji elektroničkih publikacija (osim elektroničke knjige, to su i časopisi, audio i video zapisi, filmovi, igre i softver). Za pozadinu svakog takvog artikla (primjerak knjige, igre ili programa) izrađuje se EAN barkod izveden iz već pripisanog ISBN broja. Tako je EAN knjižni broj ili EAN-13 podijeljen na 5 dijelova koji čine jedan cjeloviti brojčani zapis, dok je svaki od tih 5 dijelova odijeljen crticom. EAN knjižni broj započinje brojčanim prefiksom „978“, za kojim slijedi identifikacijska oznaka zemlje podrijetla, zatim identifikacijska oznaka nakladnika, oznaka naslova te kontrolni broj. Svakom EAN broju nakladnik pripisuje cijenu koja se odnosi na označeno djelo te se djelo po toj cijeni i prodaje, osim ako nakladnik ne odluči drugačije (popusti, akcije i količinski rabati).

2.4. Zaštita elektroničke knjige – DRM i Creative Commons

Uz obavezno obilježavanje elektroničke knjige oznakama iz sustava za obilježavanje knjižne građe (ISBN i DOI), elektroničke knjige mogu nositi i dodatan sloj zaštite, takozvanu DRM (Digital Rights Management) zaštitu. DRM se odnosi na niz tehnoloških rješenja kontrole pristupa elektroničkoj građi. DRM je po definiciji upravljanje pravima digitalnih dobara i sadržaja, uključujući dozvoljen, no ograničen pristup građi te posljedične mjere koje proizlaze iz korištenja takve građe.¹⁶ Samu zaštitu, u pogledu korištenja elektroničke knjige i uređaja za čitanje takvih knjiga, mogu stavljati proizvođači programskih i hardverskih tehnologija, nakladnici, distributeri pa i sami individualni korisnici. Cilj DRM-a je spriječiti povredu autorskog prava neovlaštenim tiskanjem, dijeljenjem i umnožavanjem elektroničke knjige te izmjenom sadržaja ili prikaza elektroničke knjige. Svaki veći proizvođač više-manje proizvodi elektroničke knjige u određenom formatu prilagođenom isključivo njihovom uređaju za čitanje elektroničke knjige, te na taj način započinje s kontrolom elektroničke knjige koja je u posjednu korisnika. Tako se ograničava mogućnost korištenja jednog izdanja elektroničke knjige na više uređaja, što bi impliciralo

¹⁵Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001.

¹⁶Digital Rights Management. Dostupno na:

<https://web.archive.org/web/20080227083924/http://ec.europa.eu/enterprise/ict/policy/doc/drm.pdf> (26. 8. 2016.)

mogućnost kopiranja i distribucije elektroničke knjige, što nakladnicima elektroničke knjige nije u interesu.

Zbog DRM-a korisnici elektroničke knjige često se osjećaju zaknuti za svoja prava, koja bi inače imali kao korisnici tradicionalnog formata knjige. Naime, DRM počesto omogućava nakladnicima izvanjsku kontrolu i cenzuru nad fondom koji korisnik posjeduje, a sam korisnik nema prava upravljati fondom za svoje potrebe. Time korisnik elektroničke knjige jednom kad ju kupi, dobiva dojam da ne posjeduje elektroničku knjigu u njejoj cjelovitosti, te da nakon kupnje ne smije raspolagati građom kako se njemu sviđi, nego da ju samo posuđuje na određeno vrijeme i pod određenim uvjetima. Naime rukovanje tradicionalnim formatom knjige, nakon kupnje omogućava korisniku da njome raspolaže na niz načina, da dio knjige kopira ili printa za osobne potrebe istraživanja i akademskog napretka, da ju posuđuje te njome rukuje kako se njemu sviđi. DRM korisniku elektroničke knjige onemogućuje rukovanje knjigom i njenim sadržajem u cijelosti, primjerice stvaranjem kopije elektroničke knjige za hitne slučajeve, korištenje knjige na više uređaja, besplatno korištenje dijela elektroničke knjige zaštićene autorskim pravom za potrebe istraživanja i obrazovanja.

DRM je sustav zaštite koji nije svugdje opće prihvaćen, jer se prava korisnika zakidaju u korist prava nakladnika i distributera elektroničke knjige. Naime argument protivnika DRM-a jest da kupca zakida za osnovna prava koja su mu kao korisniku omogućena zakonom o autorskim i srodnim pravima, da djeluje na štetu korisnika, a nakladnicima i distributerima omogućava prednost u stvaranju i nadogradnji tehnologija te neetičnu prednost (monopol) na tržištu (omogućava velikim nakladnicima da svoju praksu i djelovanje proširuju nauštrb malih nakladnika koji često propadaju zbog takve prakse). Budući da DRM većinom nije usuglašen sa zakonima zemalja u kojima se prakticira (bilo postavljanjem na digitalnu građu, bilo korištenjem takve građe) i sa zakonima organizacija koji brinu i odgovorne su po pitanju zakonske regulative elektroničke knjige i druge elektroničke građe, postoji snažan poticaj da se tehnologija iza kratice DRM ili počne usuglašavati sa zakonskim normativom, ili da se građa njime ne označava i kontrolira ("DRM free").

Mnoge organizacije i istaknuti pojedinci protiv su DRM zaštite elektroničke knjige i ostale građe jer DRM onemogućava koncept slobodnog tržišta koje svakom proizvođaču omogućava priliku da svoj proizvod plasira i proda (nema stvaranja monopola nelegalnom i neetičnom praksom velikih proizvođača), ali i prakticiranje osobnih sloboda i privatnog vlasništva svakog pojedinca zbog učinka cenzure i kontrole koje proizvođači korisnici DRM-a imaju nad korisnicima svojih usluga. Danas postoji niz drugih metoda zaštite (Fair use doctrine, DRM free content, Creative Commons licenca i njoj slične licence) koje nisu tako restriktivne, koje omogućavaju korisniku da koristi elektroničku knjigu ili drugu elektroničku građu bez opasnosti po njega samog, a da je sama građa

osigurana zakonskom infrastrukturom. Snažan antagonizam prema restriktivnom DRM-sustavu označio je stvaranje pokreta Copyleft¹⁷, koji za razliku od Copyright pokreta korisnicima želi omogućiti slobodu korištenja građe, tako da građu zaštiti, a ne ograniči pravima. Copyleft je oblik licenciranja koji se može koristiti za različite elektroničke publikacije, od dramskih djela, video i audio zapisa, časopisa do same elektroničke knjige, autorima pripisuje autorska i srodna prava dok korisnicima omogućuje da rukuju primjercima elektroničkih publikacija u otvorenom pristupu sa slobodom rukovanja samim publikacijama. To je pokušaj demokratizacije i liberalizacije samog sustava stvaranja, objavljivanja i distribucije elektroničkih publikacija, gdje se potiče kreativnost korisnika i kreiranje široke zajednice koja radi na stvaranju zajedničkih dobara. Jedan od dominantnih igrača u polju Copyleft licenciranja je i Creative Commons, organizacija koja proizvodi licence javnog karaktera koje omogućuju slobodnu distribuciju i rukovanje inače zaštićenom građom. Creative Commons licence daju se na korištenje i zaštitu autoru koji svoje djelo ili djela želi javno podijeliti s korisnicima, dajući im pravo slobodnog korištenja, dijeljenja i umnažanja svog djela, podupirući kreativnost korisnika u stvaranju sličnih djela. Creative Commons licenca može se ograničiti tako da se dozvoli samo privatno ili javno dijeljenje (ne u poslovne ili komercijalne svrhe) ili da ta sloboda bude apsolutna dok se god korisnik drži pravila propisanih CC licencom. Creative Commons licenca može se koristiti i u svrhu izgradnje javnih dobara, enciklopedija i kompendija znanja kojima svatko može pridonijeti, bazama podataka otvorenog pristupa gdje korisnik u demokratskom okruženju može koristiti svoje pravo na informiranje u cijelosti, kao i na doprinos svjetskoj riznici znanja. Postoji više vrsta licenci koje izdaje CC, sa zasebno reguliranim razinama pristupa i pravima koja se daju korisniku, a kojima se štiti autor i njegovo djelo. CC licence posjeduju jedinstvenu troslojnu strukturu objašnjavajući licencu i prava dana njome prvo standardiziranim pravničkim leksikom, zatim standardiziranim no svakodnevnim jezikom razumljivom običnom građaninu te posljednje strojno čitljivim jezikom, kako bi uređaji raspoznali da se radi o djelu zaštićenom specifičnom licencom koja dopušta rukovanje građom izvan tradicionalnog okvira.

Postoje šest vrsta licenci kojima upravlja CC¹⁸, a svaka uz potpunu zakonsku zaštitu autora i njegovog djela korisniku daje određena prava u rukovanju građom. Tako licenca „Imenovanje“ (CC BY) dopušta distribuciju, preslagivanje, mijenjanje i prerađivanje djela, čak i u komercijalne svrhe sve dok je naveden autor originalnog djela. Licenca „Imenovanje– Dijeli pod istim uvjetima“ (CC BY SA) omogućuje sve navedeno u prvoj licenci uz dodatak da sva djela izvedena iz navedenog djela moraju također biti pod zaštitom navedene licence. Treća licenca je licenca „Imenovanje – Bez prerada“ (CC BY ND) koja dopušta redistribuiranje bilo u privatne, bilo u

¹⁷ Copyleft. Dostupno na: <https://copyleft.org> (26. 8. 2016.)

¹⁸ Creative Commons. Dostupno na: <https://creativecommons.org/licenses/?lang=hr> (26. 8. 2016.)

komercijalne svrhe, dokle god se djelo pod zaštitom licence distribuira cjelovito i neizmijenjeno. Četvrta licenca je „Imenovanje – Nekomercijalno“ (CC BY NC) koja dopušta mijenjanje i prerađivanje zaštićenog djela u nekomercijalne svrhe, u svakoj preradi djela baziranoj na originalu mora biti istaknut prvotni autor, dok sva djela nastala iz originalnog ne moraju nužno biti zaštićena tim tipom licence. Peti tip licence je „Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima“ (CC BY NC SA), koja dopušta drugim korisnicima da mijenjaju i prerađuju originalno djelo u nekomercijalne svrhe, pod uvjetom da se navede prvotni autor, a svako daljnje djelo nastalo iz originalnog djela podliježe licenci originalnog djela. Posljednja i najrestriktivnija licenca je „Imenovanje - Nekomercijalno- Bez prerada“ (CC BY NC ND) koja dopušta drugima preuzimanje djela i njegovo dijeljenje s drugima uz pravilo da navedu autora originalnog djela, no samo djelo zabranjeno je mijenjati ili koristiti u komercijalne svrhe.

3.Nakladništvo

Nakladništvo je često ona nevidljiva stepenica koja povezuje korisnika s proizvodom, ono je sprega mehanizama koji čitatelja stavljaju pred konačnu odluku kupiti li i uživati u plodovima tuđeg uma, bilo s rekreativnog, kulturnog ili znanstvenog stajališta. Samo nakladništvo definirano je kao djelatnost kojom djelo postaje dostupno javnosti, a uključuje pribavljanje i odabir rukopisa, uređivanje, grafičko i likovno oblikovanje građe, organizaciju tiskanja ili drugog oblika proizvodnje te promidžbenu djelatnost i raspacavanje djela¹⁹. Posao svakog nakladnika nije samo u objavljivanju knjiga, (do objavljivanja knjige treba preći dalek put), ono kao djelatnost mora prije svega promatrati tržište te promjene na njemu, odgovorno je za izbor, angažiranje i prihvaćanje autora te održavanje suradnje s njima putem nakladničkih ugovora, procjenu kvalitete autorskog djela kao i odluka o isplativost lansiranja takvog djela na tržište. Ako je autorsko djelo prihvaćeno, tada se prije svega treba pobrinuti za lektoriranje i grafičku opremljenost djela što uključuje korigiranje te lektoriranje djela, izbor ilustracija, te pripremu naslovne strane, zatim tisak i uvez djela, promociju i marketing novog autorskog djela publici (usko vezano uz procjenu troškova te predviđanje isplativosti djela). Promociju djela treba poduprijeti nakladom djela (ukupan broj primjeraka jednog izdanja knjige) kao i odgovarajućom prodajnom tehnikom i njenom organizacijom. Važno je voditi evidenciju prodaje kako bi se pravodobno mogao provoditi nadzor nad zalihama, ali i stjecati znanja i graditi statistike o potrebama tržišta te eventualnim potrebama u budućnosti (predviđanje i planiranje).²⁰ Nakladništvo kao djelatnost mora osiguravati protok

¹⁹Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001. ,str 22.

²⁰ Velagić, Z. Uvod u nakladništvo. Osijek : Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera, Odsjek za informacijske znanosti, 2013.

informacija i znanja, čime pridonosi demokratizaciji društva i održanju demokratskog poretka neke države jer informacija i pravo na informaciju i znanje javno je i ustavno pravo svakog građanina. Također je djelatnost koja podupire obrazovni proces na svim razinama, ali je i stup temeljac kulture i nositelj kulturne baštine jer diseminacijom građe od nacionalne važnosti uspostavlja ulogu kulturnog posrednika između pojedinaca i javnosti. U današnje vrijeme postoje različite vrste nakladništva, koje međusobno supostoje, te se mogu međusobno nadopunjavati u artiklima koje proizvode i prodaju (hibridno nakladništvo).

3.1 Vrste nakladništva

S obzirom na medij i distribucijske kanale nakladništvo možemo podijeliti na tradicionalno nakladništvo koje se bavi knjigom u materijalnom obliku te srodnim publikacijama, elektroničko nakladništvo čiji su alat proizvodnja i raspačavanja knjige i srodnih publikacija informacijsko-komunikacijske tehnologije te hibridno nakladništvo gdje se tradicionalan nakladnik korištenjem modernih tehnologija probija i posluje na različitim tržištima. S obzirom na knjigu kao vrstu proizvoda postoji podjela na općetržišno nakladništvo te specijalizirano nakladništvo koje uključuje obrazovno nakladništvo te akademsko i znanstveno nakladništvo.²¹ Podjela nakladništva prema opsegu posla razlikuje se za strana tržišta i za hrvatsko tržište, no postoji gradacija veličine nakladničkih subjekata, od malih i nezavisnih nakladnika, bili oni specijalizirani za neko područje ili ne, državnih nakladničkih organizacija ili onih koje se financiraju iz državnog proračuna, srednjih i velikih nakladnika, regionalnih nakladnika te naposljetku velikih multinacionalnih tvrtki i konglomerata.

Tradicionalno nakladništvo bavi se proizvodnjom i prodajom tradicionalnih vrsta građe, kao što su: knjiga, serijske publikacije (novine, časopisi, tjedne i mjesečne novine, razni godišnjaci i dr.), školski udžbenici i vježbenice, brošure i letci, zemljopisne karte i notni zapisi na papiru.

Općetržišno nakladništvo uvelike ovisi o tržištu na kojem vlada zakon ponude i potražnje, stoga nakladnici moraju nadgledati, predviđati i planirati potrebe tržišta te sukladno tome graditi asortiman svojih proizvoda. Ono se dijeli na nakladništvo publicistike i književnih djela, dječju književnost te priručnike o praktičnim vještinama (na primjer vrtlarstvo, uradi sam, razne kuharice). Stoga nakladnici danas svoj milje poslovanja često ne ograničavaju samo na jedan segment poslovanja, nego profit ostvaruju integracijom više vrsta knjižnih i neknjižnih proizvoda u svoj proizvodni asortiman. Današnji tradicionalni nakladnici uključuju u svoj asortiman i elektroničku građu, ali na materijalnom mediju, tako da svoj asortiman proširuju raznim

²¹Velagić, Z. Uvod u nakladništvo. Osijek : Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera, Odsjek za informacijske znanosti, 2013.

kompletima za učenje jezika, stranim i domaćim serijskim publikacijama, glazbenim CD-ima i DVD-ovima, filmovima na DVD-u i BluRay diskovima te u manjoj mjeri elektroničkim knjigama na materijalnom mediju. Elektroničke knjige na CD-ovima imale su svoj kratak i značajan uspon krajem prošlog i početkom ovog tisućljeća, budući da se radilo o novoj i uzbudljivoj tehnologiji, no razvojem drugih tehnologija za proizvodnju elektroničke knjige, same knjige na CD-ROM-u padaju u drugi plan te se postupno i prestaju proizvoditi. Tradicionalni nakladnici koji su se opredijelili za specijalizirano nakladništvo (poglavito obrazovno) ne ovise toliko o tržištu jer je ono stabilno te će uvijek postojati potreba za edukativnim nakladničkim materijalom (udžbenici i ostali materijali, kao na primjer atlasi, vježbenice i priručnici), no uvelike ovise o novčanoj potpori države. Tako Ministarstvo kulture, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa te Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti podupiru nakladništvo kroz niz djelatnosti, od kojih su neke : potpore izdavanju časopisa i elektroničkih publikacija, potpora izdavanju knjiga, program otkupa knjiga za narodne knjižnice, potpora objavljivanju visokoškolskih udžbenika i stručnih i znanstvenih knjiga i časopisa, kao i potpora domaćim i stranim autorima.²²

Hibridno nakladništvo javlja se kada tradicionalan nakladnik, želeći proširiti trgovačku mrežu u svoju ponudu djela, počne objavljivati djela digitalne prirode, što ne znači nužno samo ponudu elektroničke knjige, nego i ostalih elektroničkih djela poput glazbe i videozapisa, filmova, igara te serijskih publikacija. Također se to može reći i za nakladnika elektroničke knjige koji za tu istu knjigu može ponuditi opciju tiska na zahtjev²³.

Danas je hibridno nakladništvo najrasprostranjenija vrsta nakladništva u svijetu, bilježeći porast u poslovanju, jer upravo mogućnostima koje nudi, svojim korisnicima i kupcima može ponuditi gotovo sve. Tradicionalni nakladnici često otvaraju digitalne knjižare, u kojima svaki korisnik može pronaći naslov ili proizvod koji mu odgovara, približavajući tako mogućnost kupnje svim korisnicima, bez obzira na geografske razlike i udaljenosti. Digitalizacijom djela, pogotovo onih koja su u domeni javnog dobra (bez autorskih prava) korisnicima se nudi proširen izbor djela, često nižih cijena od tiskanog pandana.

Elektroničko je nakladništvo vrsta proizvodnje vezana isključivo uz informacijsko-komunikacijsku tehnologiju i internet, a obuhvaća postupke izbora teksta, lekture, korekture i grafičkog oblikovanja građe. Predmet elektroničkog nakladništva su elektroničke serijske publikacije i elektroničke knjige, no budući da je Internet raznolik medij, knjige i serijske publikacije dostupne su u više od jednog formata, približavajući se time većoj bazi korisnika, budući da svaki od njih ima svoje potrebe i ograničenja. Razlika između elektroničkog i tradicionalnog nakladništva je što se

²²Velagić, Z. Uvod u nakladništvo. Osijek : Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera, Odsjek za informacijske znanosti, 2103.

²³Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001.

elektroničko nakladništvo ne bazira na fizičku jedinicu građe, a knjiga se prije prodaje ne tiska, iako se to prilikom prodaje dijela može zatražiti ("print on demand" ili tisak na zahtjev).²⁴

Elektroničko nakladništvo u svijetu bitno je razvijenije od onoga u Hrvatskoj, što zbog činjenice da je hrvatski jezik, zbog malog broja govornika kočnica u razvoju elektroničkog nakladništva, što zbog malog tržišta (opet povezano s malim brojem govornika jezika), što zbog činjenice da je tradicionalni format knjige u Hrvatskoj stavljena na gotovo neosporni kulturni tron.

3.2 Elektroničko nakladništvo u zapadnim zemljama

Elektroničko nakladništvo u zapadnim zemljama stoji uz bok tradicionalnom nakladništvu, djelomično zbog činjenice da je tržište veliko, stabilno i dobro razvijeno, nakladnici zbog velike naklade i uspjeha prodaje iste ne moraju tražiti poticaje nadležnih ministarstava, kao i da se monopol nakladničkih kuća ne osjeća u tolikoj mjeri zbog veličine tržišta gdje uz velike nakladnike, prostor za promociju i prodaju imaju i mali i nezavisni izdavači. Zapad, posebno SAD, čiji metaforički naziv "melting pot" sugerira polaku homogenizaciju heterogenog društva koje živi u skladu, ali zadržava obilježja svoje kulture, jest jedno veliko tržište različitih interesa, jedno veliko platno koje nudi sve za svakoga. Veličina tržišta definirana je brojem govornika nekog jezika, kao i interesnim skupinama koje potražuju naslove iz različitih područja. No ipak je na zapadnom tržištu više od 80 % tržišta pod jurisdikcijom medijskih konglomerata i multinacionalnih kompanija. Tih je velikih konglomerata na tlu SAD-a 5, a to su: Time Warner, Disney, Viacom/CBS, Bertelsmann te Murdoch's News Corporation, a u Velikoj Britaniji to su Hachette, Bertelsmann, Pearson i News Corporation.²⁵ Pod okriljem tih konglomerata djeluju nakladnici poput Harper Collinsa, Hachette, grupacije Penguin, grupacije Pearson itd. Ti konglomerati/korporacije uz nakladničke kuće u vlasništvu imaju i ostale medijske servise poput glazbe, filmova, obavještajnih servisa. Stoga nije ni čudno da na knjigu primjenjuju standarde elektroničke industrije, gdje je potražnja često puta važnija od kvalitete proizvoda, gdje je zadovoljiti kupca veći cilj od stvaranja i promidžbe kvalitetnog djela. No ipak, i ti nakladnici bave se ozbiljnim radom, stvaranjem kvalitetnih djela i njihovom prodajom. Velikani prodaje i popularizacije elektroničke knjige i za nju potrebne opreme za čitanje su knjižara Barnes & Noble, te Amazon koji je jedna od najpopularnijih online trgovina za sve i svašta, pa tako i za elektroničku knjigu. Barnes & Noble sjevernoamerički je knjižarski lanac koji je svoje početke imao u prodaji isključivo tiskane knjige, no dolaskom novog tisućljeća postaje hibridni nakladnik jer uz tiskanu knjigu počinje nuditi i

²⁴ Velagić, Z. Uvod u nakladništvo. Osijek : Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera, Odsjek za informacijske znanosti, 2103.

²⁵ Velagić, Z. Uvod u nakladništvo. Osijek : Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera, Odsjek za informacijske znanosti, 2103.

elektroničku knjigu te vlastiti čitač elektroničke knjige - Nook. Barnes & Noble prvi je od knjižara koji koristi koncept knjižare kao zabavnog centra,²⁶ putem kojega želi iskoristiti i ispuniti sve korisničke potrebe i zahtjeve, stoga uz prostor knjižare često otvara i prigodni kafić, restoran ili edukativno zabavni centar.

Glavni takmac za dio kolača na tržištu elektroničkom knjigom na području zemalja Zapada je Amazon, koji u svom trgovinskom miljeu ne nudi samo elektroničku knjigu i čitač za nju, nego sve, od igle do konca, omogućujući kupcima da kupe i razgledaju nebrojeno mnogo proizvoda, koje Amazon uglavnom kao trgovac na malo nabavlja ili izravno od proizvođača ili od veletrgovca. No trgovina knjigom i pripadajućom tehnologijom Amazonu je jedan od najunosnijih segmenata posla, stoga i ne čudi konstantna želja za izgradnjom većeg korpusa dostupnih artikala te poboljšanje i unaprjeđenje već postojeće tehnologije.

Amazonov čitač Kindle jedno je od zvučnih imena u svijetu čitača elektroničke knjige, što uvelike i donosi popularizaciji knjige te njezinoj obimnoj prodaji. Uz taj čitač, Amazon nudi mnoštvo formata kao i mogućnost samostalnog nakladništva putem platforme Kindle : direct publishing²⁷. Autora se potiče da samostalno objavi (uz prijašnju registraciju) svoje djelo na toj platformi, a zauzvrat dobiva trgovački ugovor s Amazonom koji direktno prodaje autorsko djelo korisniku. Autoru je putem platforme omogućeno mijenjati i nadopunjavati autorsko djelo, putem nje može voditi brigu o vlastitoj zaradi te stvarati druga autorska djela.

3.3 Elektroničko nakladništvo u Hrvatskoj

Dok se Zapad i elektroničko nakladništvo razvijalo, a tržište elektroničkom knjigom bilo u povojima, Hrvatska je prolazila kroz bol i oporavak od rana nanesenih ratom i gospodarskom tranzicijom koji su uzrokovali da godinama poslije trčimo ukorak suvremenoj tehnologiji i svjetskim trendovima, ali da ih nikako ne dostižemo dostatnom brzinom. U Hrvatskoj sektor tradicionalnih nakladnika još uvijek gleda na elektroničko nakladništvo kao na konkurenta, stoga se u neku ruku istodobno protivi elektroničkom nakladništvu, ali mu se i u neku ruku priklanja. Naime nakladnici u Hrvatskoj, pogotovo veliki i renomirani producenti knjižne građe ponajprije se zbog veličine (ili bi bilo bolje reći manjine) tržišta oslanjaju na poticaje ministarstava u financiranju nakladnih planova jer se prodajom naklade ne mogu financirati u potpunosti.²⁸ Naklade velikih

²⁶ Velagić, Z. Uvod u nakladništvo. Osijek : Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera, Odsjek za informacijske znanosti, 2013.

²⁷ Kindle : direct publishing. //Amazon.com Inc. Dostupno na: <https://kdp.amazon.com/> (9. 8. 2016.)

²⁸ Velagić, Z. Uvod u nakladništvo. Osijek : Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera, Odsjek za informacijske znanosti, 2013.

nakladničkih kuća često su predvidljive prirode, objavljujući građu koja će uprihoditi najviše sredstava, a to su uglavnom izdavanje i prodaja udžbenika, popularne "self help" literature i prijevodi svjetskih bestselera. Proizvodnja i prodaja rječnika je razvojem online rječnika pala, a sami nakladnici ne odlučuju se na riskantne poteze izdavanja knjiga koje zanimaju uzak krug ljudi jer uložena sredstva ne bi vratili u nakladničke blagajne. Na malom je tržištu također zamjetan monopol koji veliki nakladnici imaju, tako da ne postoji veća raznolikost izdavačke djelatnosti. Veliki nakladnici su u žedi za moći ugušili male i neovisne nakladnike, no budući da elektroničko nakladništvo nije nešto što hrvatske tradicionalne nakladnike zanima u većoj mjeri, mali nakladnici to vide kao svoju priliku da se dokažu na tržištu i steknu svoju publiku. No, tradicionalni nakladnici nisu grupacije koje tvrdokorno ostaju pri svojim stajalištima, i oni idu ukorak s vremenom, koliko je to njima u interesu, stoga mnoge nakladničke kuće otvaraju online knjižare u kojima je preko interneta moguće kupiti materijalnu knjigu ili ostalu građu, ponekad po nižim cijenama nego što su zapravo u trgovini. Elektroničko nakladništvo u Hrvatskoj imalo je svojih uspjeha i padova, s malim i kontinuiranim prirastom, no danas više nego ikad, kada bi broj elektroničkih knjiga trebao rasti, a i zanimanje javnosti za nju, broj elektroničkih knjiga i nakladnika i distributera stagnira ili polako propada. Prvi projekt elektroničkog nakladništva u Hrvatskoj je stranica Elektroničke knjige²⁹ (danas Besplatne elektroničke knjige) gdje je izbor književnih naslova mali (trenutačno broji 200-ak naslova, s još 10-ak naslova u pripremi), ali kvalitetan, nudeći popularne, nagrađivane i afirmirane domaće i strane pisce. Besplatne elektroničke knjige su naravno besplatne, a sam nakladnik nekomercijalan, nudi elektroničke knjige za čitanje na vlastitim stranicama, te ne posjeduje DRM zaštitu. Ostali nekomercijalni projekti elektroničkog izdavaštva u Hrvatskoj su eLektire³⁰ te Naklada Bulaja³¹ (prenosi dio elektroničkih knjiga na stranice eLektire, druga izdanja Naklade Bulaja se kupuju) koja izdaju knjige priznate kao javno dobro (ne podliježu zakonu o autorskom pravu). Cilj tih dvaju nakladnika je učiniti dostupnim na internetu sve one knjige koje su potrebne djeci i mladima školskog i srednjoškolskog uzrasta za uspješno školovanje (obavezno lektirno štivo). Još jedan nekomercijalan poduhvat je stranica Impero Digitalne knjige koji okuplja skupinu zaljubljenika u vrijedne i stare knjige te ih digitalizacijom pokušava sačuvati od zuba vremena, to jest propadanja i zaborava.

Prvi komercijalni projekt elektroničkog nakladništva knjižničkog tipa je TookBook iz 2010. godine, koji se održao do danas, dok su drugi nakladnički projekti poput Vipove e-Knjižare ili HT-ove knjižare Planet9 propale, što zbog malog i neistraženog tržišta, što zbog neuspješnog reklamiranja i prepoznavanja kvalitete usluge na tržištu. Danas kad pogledamo situaciju u elektroničkom

²⁹ Besplatne elektroničke knjige. Dostupno na: <http://elektronickeknjige.com/novi-naslovi/> (9. 8. 2016.)

³⁰ eLektire. Dostupno na: <http://lektire.skole.hr> (9. 8. 2016.)

³¹ Bulaja Naklada. Dostupno na: <http://www.bulaja.com> (9. 8. 2016.)

nakladništva u Hrvatskoj, možemo nabrojati tek par nakladnika, koji više ili manje uspješno posluju.

Ono što koči elektroničko nakladništvo u Hrvatskoj je malo tržište i visoka cijena elektroničke knjige, koja je za sadašnje prilike gospodarskog oporavka još uvijek previsoka. Također, kao jedan od faktora zbog kojeg elektronička knjiga u hrvatskoj teško pronalazi svoju publiku je nedostatna prepoznatljivost, te gašenje nakladničkih projekata zbog nemogućnosti povrata uloženi sredstava.

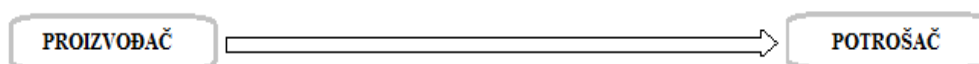
4. Distribucija, definicija i vrste

Ono što povezuje nakladnika ili proizvođača i kupca i sam objekt prodaje i korisnika je proces koji se odvija između njih. To je proces distribucije, proces definiran kao kretanje proizvoda od proizvođača do konačnog kupca. Sustav distribucije je ukupnost svih gospodarskih jedinica koje su povezane s distribucijom i koje sudjeluju u tokovima realnih dobara, nominalnih dobara i informacija³².

Sam proces može biti vrlo jednostavan, ali i uključivati razne strukture u distribucijskoj mreži, koji nužno kompliciraju definiciju distribucijskih sustava. Proizvođač, imajući svoje najbolje interese na umu, može koristiti više distribucijskih shema i modela, kako bi uspješno pokrio tržište, pridobio raznoliku publiku te od njih na kraju stvorio vjernu bazu kupaca.

4.1 Materijalna distribucija- sheme i primjene, kanali distribucije

Kad govorimo o materijalnoj distribuciji, zapravo se osvrćemo na prirodu samog proizvoda. Distribucijski sustavi povezani s prometom materijalnih dobara poznati su od davnina, no zapravo su formulirani tek početkom proučavanja ekonomije i razvojem znanosti. Inače intuitivna djelatnost, razvojem ekonomije dobiva znanstvenu i zakonsku pozadinu. Danas su opisana i u upotrebi su tri modela distribucije proizvoda materijalne prirode.

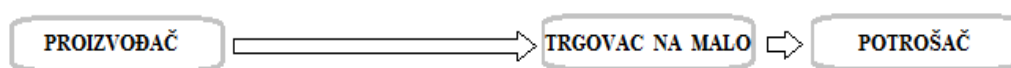

Slika 1. –Distributivni sustav “Proizvođač- Potrošač”³³

³² Definiraj.com Baza Znanja. Dostupno na: <http://www.definiraj.com/tag/distribucija/> (7. 9. 2016.)

³³ Marketing : Distribution Channels (GCSE) // tutor2u . Dostupno na: <http://www.tutor2u.net/business/reference/marketing-distribution-channels> (7. 9. 2016.)

Prvi sustav distribucije je sustav PROIZVOĐAČ → POTROŠAČ, također zvan "sustav direktne prodaje", koji je najjednostavniji model distribucije, gdje proizvođač dobara stupa u kontakt i posluje direktno s krajnjim korisnicima. Takav sustav distribucije koriste proizvođači odjevnih predmeta u svojim tvorničkim dućanima, kao i sami nakladnici koji putem svojih knjižara širokoj bazi svojih kupaca nude svoje proizvode. Primjer takvog distribucijskog modela su sve hrvatske veće nakladničke kuće poput Školske knjige, Naklade Ljevak ili Profila, koji svojim korisnicima putem svojih knjižara nude svu raznolikost nakladničkog asortimana.

Slika 2. Distributivni sustav³⁴ Proizvođač-trgovac na malo-potrošač³⁴

Drugi sustav distribucije je sustav trgovine na malo, a uključuje proizvođače, male trgovce i kupce u shemi PROIZVOĐAČ → TRGOVAC NA MALO → POTROŠAČ. Taj sustav distribucije proizvoda je također raširen među nakladnicima jer im omogućava pružanje svojih proizvoda u manjim zajednicama (putem lokalnih papirnica i knjižara koje s nakladnicima sklapaju ugovore o prodaji dijela naklade) gdje otvarati vlastitu knjižaru nije isplativ poduhvat. Na taj način nakladnici mogu sudjelovati u informatizaciji društva, kulturnom rastu i razvoju malih sredina kao i zadovoljavanju individualnih potreba svojih korisnika. Što se tiče hrvatskog tržišta, takvom vrstom distribucije na tržište se uvoze i knjige na drugim jezicima, koje određeni nakladnici plasiraju svojim korisnicima. Jedan od takvih nakladnika je i Algoritam, koji osim prijevoda strane beletristike, stručne i znanstvene literature, kupcima omogućava i kupnju knjiga na nekima od velikih svjetskih jezika, prvenstveno na engleskom i francuskom (u manjoj mjeri). Algoritam uz stranu knjižnu produkciju nudi i multimediju i strane časopise, stvarajući širok interesni krug, koji privlači veći krug kupaca.

³⁴ Marketing : Distribution Channels (GCSE) // tutor2u . Dostupno na:
<http://www.tutor2u.net/business/reference/marketing-distribution-channels> (7. 9. 2016.)

Slika3. Distributivni sustav „Proizvođač- Veletrgovac –Trgovac na malo-Potrošač“³⁵

Treći model distribucije je model PROIZVOĐAČ →VELETRGOVAC →TRGOVAC NA MALO→ POTROŠAČ . Veletrgovina je najprisutnija kod prehrambeno - kućanskih proizvoda, tehničkih proizvoda i nemarkirane odjeće, dok je veletrgovina knjigom u Hrvatskoj izrazito rijetka pojava. Naime, nakladnička produkcija za malo hrvatsko tržište sasvim je dostatna, a budući da se radi o jeziku koji ima malo govornika, a znanje drugog svjetskog jezika nemaju svi građani, veletrgovina knjigom se ne isplati.

Veletrgovina knjigom raširenija je pojava u zapadnim zemljama, gdje je engleski jezik jedan od glavnih jezika sporazumijevanja, a zbog velikog broja stanovnika i njihovih različitih interesa, takav model se isplati jer svaki čimbenik u procesu distribucije može održati vlastiti posao i ostvariti prihode.

Budući da razvoj tehnologije za proizvodnju, dostavu i korištenje proizvoda uvelike diktira tržište, čimbenici u procesu distribucije priklanjaju se novim načinima plasiranja proizvoda na tržište, stoga je i pojava digitalnog distribuiranja jedan od evolucijskih koraka inače tradicionalnih načina distribuiranja.

4.2 Digitalna distribucija- kanali distribucije i alternativni pravci distribucije

Digitalna distribucija proces je dostave elektroničke građe krajnjem korisniku. Potrebno je naznačiti da se pod sam način isporuke mogu svrstati dva termina, streaming –internetski prijenos³⁶ multimedijalne građe uživo ili na zahtjev te download – preuzimanje³⁷ građe. Streaming je metoda prijenosa podataka ili downloada bez trajnog pohranjivanja gdje se sam sadržaj streaminga reproducira na zahtjev korisnika, tako da se korisniku pruži mogućnost kontinuiranog prikaza građe. Streaming je najučestaliji u prikazu video zapisa, filmova i glazbenih zapisa. Preuzimanje građe, pak, kao alternativa izravnom ili prijenosu na zahtjev podrazumijeva i trajnu pohranu računalnih datoteka s jednog sustava na drugi, to jest na računalo privatnog korisnika.

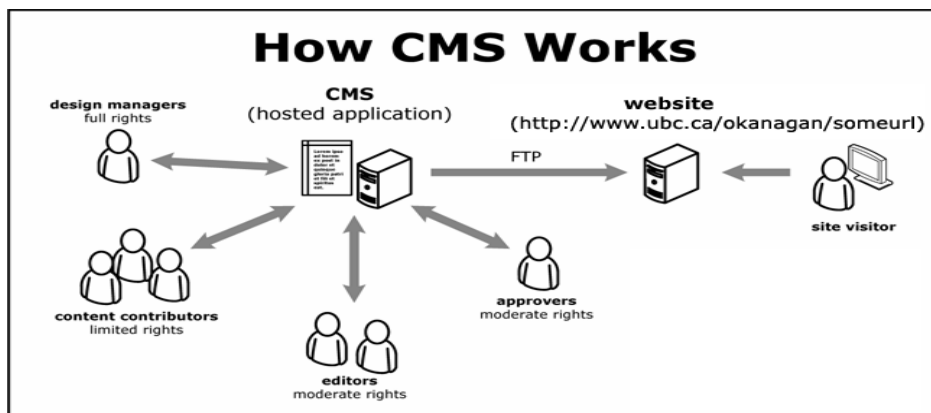
³⁵ Marketing : Distribution Channels (GCSE) // tutor2u . Dostupno na:

<http://www.tutor2u.net/business/reference/marketing-distribution-channels> (7. 9. 2016.)

³⁶ Streaming. //Bolje je hrvatski. Dostupno na: <http://bolje.hr/rijec/streaming-gt-internetski-prijenos/28/> (10. 9. 2016.)

³⁷ Download. //Bolje je hrvatski. Dostupno na: <http://bolje.hr/rijec/download-gt-preuzeti/88/> (10. 9. 2016.)

Kod digitalne distribucije postoji nekoliko vrsta ili kanala distribucije, među kojima postoji raznolikost djelovanja i usmjerenost na određene grupe korisnika.

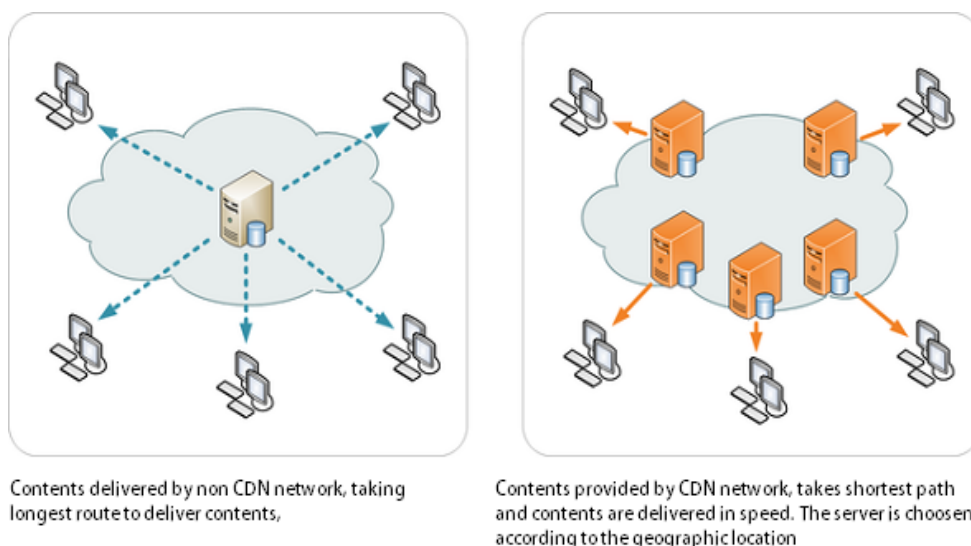

Slika4. Prikaz sustava za upravljanje sadržajima (CMS)³⁸

Tako na primjer CMS ili "Content management systems"³⁹ ili sustavi za upravljanje sadržajima su specijalne računalne mreže koje dozvoljavaju objavljivanje, upravljanje i promjenu sadržaja (veliko online skladište). Dizajneri i autori sadržaja sadržaj pohranjuju na sustavu za upravljanje sadržajima (CMS) koji taj sadržaj putem zaposlenih stručnjaka evaluira, dorađuje te odobrava, zatim ga pohranjuje na server sustava kojem tada može pristupiti bilo koji korisnik. CMS sustavi omogućavaju održavanje velikog broja stranica, njihovo usklađeno djelovanje i visoku operabilnost. Takvi sustavi su korišteni kao baze za rukovođenje stranicama koje sadrže blogove, vijesti i omogućuju online kupovinu. Sama funkcija tih sustava je pohranjivati i razvrstavati sadržaj, te omogućiti dostupnost tog sadržaja korisnicima, no ti sadržaji mogu se koristiti i za kontrolu, pregled, obogaćivanje i objavu dokumenata, knjiga ili ostale građe.

³⁸ CMS Content Management Systems. // Jumany.com. Dostupno na: <http://jumany.com/jn/2015/10/28/cms-content-management-system/> (9. 9. 2016.)

³⁹ Whittaker, J. Web production for writers and journalists. 2. izd. London : New York :Routledge, 2002.

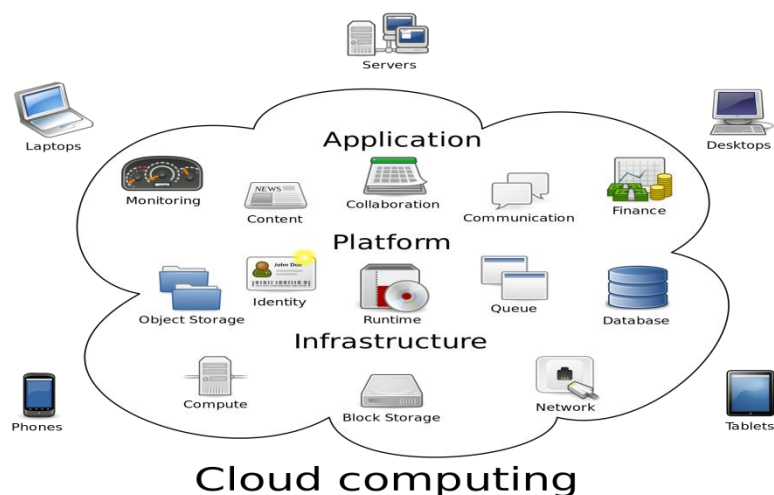

Slika 5. Sustavi za dostavu sadržaja (CDN)⁴⁰

U distribuciji elektroničke građe sudjeluju i CDN-ovi to jest "content delivery network"⁴¹ ili mreže za dostavu sadržaja koji su zapravo mreže povezanih servera koji u isto vrijeme pohranjuju građu te uslužuju korisnike. Kriterij po kojem se distribuira sadržaj je kriterij geografske lokacije koji omogućava korisniku da pristupi sadržaju ili pohrani sadržaj sa servera najbližeg mjestu svog stanovanja. Cilj CDN-ova je da krajnjem korisniku ponude usluge visoke kvalitete, stoga pohranjenu informaciju ili sadržaj potreban korisniku povlači sa najbližeg servera lokaciji korisnikovog računala, što znači da korisnik sadržaj dobiva u najkraćem mogućem roku. Velik postotak interneta danas počiva upravo na ovakvim mrežama, jer je se velike tvrtke i prodavači elektroničkih usluga koriste upravo ovom infrastrukturom, koja im olakšava da, uz plaćanje usluge pružateljima infrastrukture, prošire mrežu svojeg poslovanja. Ovakve mreže su sigurne za korisnike jer svojim korisnicima (velikim tvrtkama i distributerima elektroničke građe) nude zaštitu od većine hakerskih napada, pa i DoS i DDoS napada (napada kojim hakeri pokušavaju srušiti mrežu njenim zagušenjem te ju tako onesposobiti za korištenje krajnjim korisnicima). Zagušenje je u CDN mrežama lako riješiti budući da se sav dodatni promet preraspodjeljuje na povezane servere, te se mreža osposobljuje za rad putem jednog ili više servera za nesmetanu komunikaciju s korisnicima. Zakupci prostora takvih mreža i sami mogu biti distributeri elektroničkih sadržaja, videa, članaka, knjiga, glazbe i igara. Veliku ulogu tu igraju mediji i socijalne mreže koje svojim korisnicima mogu nuditi reklame za određene proizvode, linkove na stranice proizvođača, pa i prave proizvode i usluge.

⁴⁰ CDN – Content Delivery Network. What and Why is It Important?. //Freaksense.com. Dostupno na: <http://freaksense.com/cdn-content-delivery-network-what-and-why-is-it-important/> (10. 9. 2016.)

⁴¹ Whittaker, J. Web production for writers and journalists. 2. izd. London : New York :Routledge, 2002.

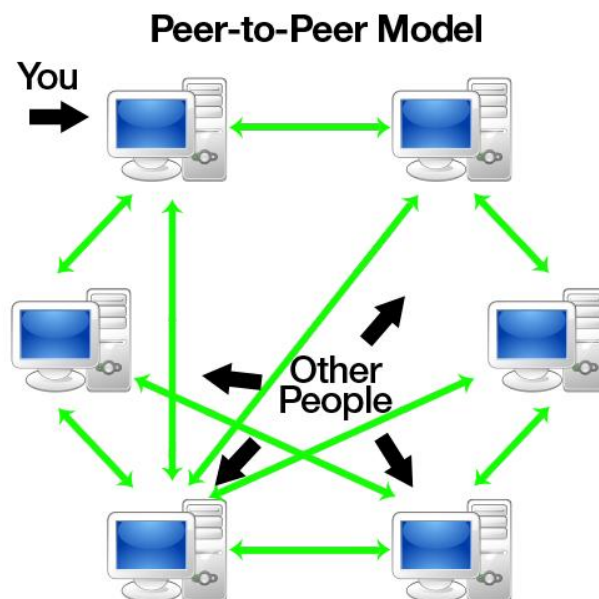

Slika 6. Računalstvo u oblaku⁴²

Najpopularniji od načina distribucije u posljednje vrijeme (otprilike 2010.-2016.) je distribucija i dijeljenje u oblaku, tehnologija koja je popularizirana tehnološkim napretkom mobilne telefonije i tableta, erom pametnih telefona i aplikacija. To je model računalstva na virtualnoj bazi koji koristi lako i široko dostupne dijeljene skupove računalnih resursa (mreže, servere, baze podataka, aplikacija, servisa i usluga) kada je to potrebno, to jest kada se usluga zatraži, dok se same informacije i građa pohranjuju u podatkovnim centrima trećih strana⁴³ (prostor za pohranu se zakupljuje, a ne kupuje) što uvelike smanjuje troškove izgradnje infrastrukture te upravljanja samom infrastrukturom. Postoji nekoliko tipova rada u oblaku, pa se prema tome razlikuju prvi tip, a to je IaaS tip računalstva (Infrastruktura kao usluga) gdje se za rad u oblaku nudi upravo infrastruktura ili hardver za rad, bilo da se radi o serverima, virtualnim mašinama i ostalim resursima koji se korisnicima daju na korištenje. Zatim, tu se kao sekundarni oblik navodi PaaS (Platforma kao usluga) gdje se okruženje računalstva u oblaku koristi za razvoj aplikacija. Pružatelj usluge razvijateljima modela aplikacija i platformi nude razvojne alate i standarde te kanale za distribuciju i naplatu stvorenih aplikacija i ostalog softvera. Posljednji u nizu je SaaS (Softver kao usluga) gdje korisnici dobivaju pristup stvorenom softveru, a pružatelji usluge u oblaku rukovode postojećom infrastrukturom. Korisnici u oblaku mogu zakupiti određeni prostor te ga koristiti kao vanjsku pohranu, što za elektroničku knjigu znači izvanredan potencijal u stvaranju osobnih knjižnica kao i potencijal dijeljenja elektroničke građe s drugim korisnicima.

⁴² Cloud Computing. // Wikipedia : free encyclopedia. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Cloud_computing (10. 9. 2016.)

⁴³ Cordon-Garcia, J.A. et al.. social reading ; Platforms, applications, clouds and tags. Oxford, Cambridge; New Delhi, 2013.

Slika 7. Peer-to-peer mreža⁴⁴

Od alternativnih metoda distribucije sadržaja ističu se P2P ili peer-to-peer⁴⁵ mreže kod kojih je pojedinac i pružatelj i korisnik građe. Takve mreže povećavaju se što im više korisnika pristupi i počne koristiti i dijeliti sadržaj. Budući da svatko sudjeluje u procesu distribucije i korištenja, samo održavanje strukture je minimalno, a originalnom davatelju građe na korištenje troškovi davanja građe na korištenje su iznimno mali. No ipak, da ne bi došlo do eksploatacije ustupljene građe, u takve mreže potrebno je ugraditi sigurnosne mjere i protokole. No uz same protokole potrebno je educirati samu zajednicu koja formira peer-to-peer mrežu o legalnosti određenih postupaka te o moralnoj i etičkoj odgovornosti svakog pojedinca.

5. Izazovi

U ovom poglavlju ispitat će se neka od glavnih pitanja koje danas muče nakladnike i distributere kao i njihove krajnje korisnike, a vezana su uz pitanje elektroničke knjige i postupanje s njom kao proizvodom .

⁴⁴ Peer to Peer File sharing. // Code Project. Dostupno na: <http://www.codeproject.com/Articles/614028/Peer-to-Peer-File-Sharing-Through-WCF> (10. 9. 2016.)

⁴⁵ Whittaker, J. Web production for writers and journalists. 2. izd. London : New York : Routledge, 2002.

5.1 Popularnost novog medija u Hrvatskoj

Tradicionalna knjiga nesumnjivo je bila na tronu gospodarskog, kulturnog i društvenog napretka prošlih 500-ak godina, no jesu li dolaskom novog doba i dolaskom elektroničke knjige tradicionalni oblici građe svrgnuti s trona nositelja promjena ili supostoje kao dvije odvojene realnosti. Također potrebno je pitati stvara li supostojanje dvaju formata knjige generacijski jaz između starijih i mlađih generacija. Starije generacije korisnika odrasli su uz tiskanu knjigu, u dobu kad se moderna računalna tehnologija tek razvijala i nije bila dostupna svima. Bilo je lako zavoljeti i familijarizirati oblik koji je bio dostupan svima, te je bio ugrađen u skoro pa svaki segment života. U zapadnim zemljama, u proteklih 70 godina tehnologija je bila razvijenija i dostupnija širokoj masi korisnika (iako je bila skupa i nije ju svatko mogao priuštiti) nego u Hrvatskoj, zemlji srednje Europe s prometno i geografsko kompliciranim i poželjnim položajem. U Hrvatskoj je u doba vladavine komunističkog režima jedan od opresivnih alata vladajuće komunističke partije bila i cenzura koja se primjenjivala u svim segmentima života. Cenzura nije bila striktna, naši sugrađani odlazili su raditi u druge europske zemlje, a znanstvenici na prestižne europske institute, no ipak je kočila nakladnike i autore u stvaranju i objavljivanju. Unatoč tome, nakladništvo, kultura i znanost su u takvim uvjetima ipak cvali, jer komunizam u tadašnjoj SFRJ nije bio toliko represivan koliko u SSSR-u, od kojeg se ograđivao. Za samim razvojem i primjenom tehnologije kasnilo se desetak godina, no danas tehnološki jaz je manji nego ikad donoseći tehnologije i novitete na hrvatsko tržište u isto vrijeme kao i u ostatak svijeta. Trudom pojedinaca, u Hrvatskoj se ostvaruju značajni nakladnički i tehnološki poduhvati, kao i uvođenje interneta te mobilne mreže u kratkom razdoblju iza rata. Elektronička knjiga u Hrvatskoj javlja se već 90-ih godina⁴⁶, naravno na materijalnom mediju, dok prava, digitalna elektronička knjiga na red dolazi 10-ak godina poslije. Tržište elektroničkom knjigom u Hrvatskoj nije ni približno razvijeno koliko u drugim zemljama, što zbog same cijene tehnologije, što zbog nepoznavanja i prepoznavanja trendova s drugih tržišta. Danas, kada je Internet prisutan gotovo svugdje, Hrvatska je preostala tehnološki zaostajati, no tržište elektroničkom knjigom i dalje raste sporo. Mlađe generacije danas intenzivno sudjeluju u konzumaciji i stvaranju sadržaja s Interneta, sudjeluju u radu društvenih mreža i socijalnih medija (npr. Youtube). Njima se služe kako bi promovirali svoje hobije, aktivnosti i način života. U takvom okruženju ne ostaju vezani uz samo jedno tržište, uz samo jedan model. U svijetu u kojem im je omogućen pristup svemu, zašto to ne iskoristiti? Naručivanjem elektroničkih knjiga na recimo Amazonu, mogu čitati knjige koje vole, a koje nisu dostupne na hrvatskom tržištu ili u hrvatskim knjižnicama. No istovremeno, tržište elektroničkom knjigom u Hrvatskoj ostaje bez kupaca, jer je broj prevedenih naslova mali, a cijena im visoka

⁴⁶ Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001.

(kad usporedimo cijenu tiskanog i elektroničkog primjerka). No za hrvatske standarde i cijena elektroničke knjige na stranicama stranih nakladnika je previsoka, pa se mladi odlučuju na druge načine akvizicije elektroničke knjige, koji nisu uvijek etički opravdani, ali im omogućuju uživanje u literaturi koja ih zanima. Nažalost hrvatski nastavni kurikulum zaostaje za inovacijama u svijetu, pa učitelji i nastavnici nemaju mogućnost prikaza postojanja alternativnog tržišta elektroničkom knjigom, koji se uglavnom odnosi na velike projekte digitalizacije koji nude besplatnu elektroničku knjigu kao što su to projekti Projekt Gutenberg, Free e-books, Open Culture Project ili The online Books page. Popularnost čitanja knjiga danas je u porastu, iako se pobornici tradicionalnog knjižnog formata protive čitanju elektroničkih knjiga na prenosivom čitaču jer zagovaraju tradicionalan stav da knjiga ima svoju vrijednost u tradicionalnom formatu, da je kao takva nenadomjestiva te je samo iskustvo čitanja klasične knjige neusporedivo s čitanjem drugih oblika knjige. No treba imati na umu i prednosti koje elektronička knjiga ima nad tradicionalnim formatom - sama ne teži ništa, u čitač, tablet ili pametni telefon koji ima aplikaciju za čitanje elektroničkih knjiga moguće je pospremiti više desetaka, stotina ako ne i tisuća elektroničkih knjiga, ako je korisnik pametan i snalažljiv može skinuti većinu građe s interneta besplatno, ne troši se vrijeme za odlazak u knjižnicu ili knjižaru te odabir knjige koja bi se željela posuditi. No upravo taj zadnji argument dokaz je kako je iz cijele priče izbačena socijalna komponenta interakcije s osobljem, ali i drugim korisnicima, razgovor koji bi samog čitatelja mogao obogatiti novim informacijama, iskustvom druge individue u čitanju knjiga koje zanimaju korisnika te novim poznanstvima. Popularnost elektroničke knjige ovisi o njenim čitateljima, no korisnici se počesto ne žele ograditi od drugog oblika, stoga i oni pojedinci koji čitaju elektroničku knjigu ne prezaju uzeti njezin analogni ekvivalent u ruke. Stoga, kada govorimo o popularnosti moramo razumjeti da su obje vrste knjige jednakovrijedne, svaka sa svojim posebitostima i zakonitostima, svaka svome korisniku po vlastitom nahođenju.

5.2 Uklanjanje zaštite i preuzimanje ilegalno postavljenih sadržaja

Jedan od alternativnih načina distribucije i skidanja sadržaja na internetu je opisan peer-to-peer način razmjene podataka. Upravo taj način distribucije omogućuje poslovanje nelegalnim kopijama elektroničke građe. Sama peer-to-peer mreža nije nelegalna, no mnogo puta građa koja čini promet mrežom jest, jer se radi o nelegalnim verzijama ili kopijama građe na koju se primjenjuje zakon o autorskim pravilima. Sama elektronička knjiga može biti zaštićena DRM-om, no taj sustav čini za korisnika više štete nego koristi, jer onemogućava korištenje knjige kao medija

u njegovoj cijelosti. Postoji i tvrdnja kako DRM povećava mogućnost piratizacije sadržaja jer korisnici opresivne mjere pokušavaju i uspijevaju zaobići. Potrebno je razumjeti kako korisnik koji uz piratizaciju samog sadržaja, licenciran sadržaj mijenja uklađanjem licence i njenih ograničenja o zakon se ogrješuje na dva načina, ne samo da distribuira sadržaj na nelegalan način, nego ga i oštećuje i zaobilazi danu regulativu. Stoga mnogi nakladnici odlučuju svojim korisnicima ponuditi sadržaj bez DRM zaštite kako bi sačuvali bazu korisnika. No kako ni te knjige nisu besplatne, a korisnici žele proći što bolje (posjedovati sadržaj) uz minimalne izdatke, postoje dva pravca - preuzimanje besplatnih knjiga s interneta ili preuzimanje nelegalnih kopija s peer-to-peer mreža. Pitanje je kako smanjiti promet nelegalnim sadržajem - zapravo treba educirati korisnike interneta o štetnosti takvih postupaka i njihovim rizicima, uputiti ih gdje građu mogu naći veoma povoljno ili čak besplatno, te sankcionirati korisnike koji učestalo ponavljaju ista nelegalna djela.

5.3 Hiperproduktivnost – smanjenje vrijednosti elektroničke knjige?

Stvaranjem projekata otvorenog koda te onih koji promoviraju znanje i pravo na informiranje kao javno dobro, putem licenci organizacije Creative Commons te njima sličnih licenci, pojedincu je omogućeno da s lakoćom sudjeluje u zajedničkom ili osobnom stvaranju znanja, njegovoj diseminaciji, unapređenju i korištenju. No za razliku od nakladničke produkcije, sustav javne i slobodne produkcije nemoguće je sasvim nadzirati, korigirati i kontrolirati. U nakladničkom sustavu, svaka knjiga i/ili pripadajuća publikacija koja je objavljena, bilo u tradicionalnom knjižnom formatu, bilo kao elektronička knjiga, prošla je rigoroznu pozadinsku provjeru i odabir. Svako objavljeno djelo prošlo je kroz razne stupnjeve od rukopisa do javnosti objavljenje knjige. Ti stupnjevi su odabir rukopisa, lektura i korektura, grafičko oblikovanje te marketing i promidžba djela. Nakladnik jasno iznosi svoje prohtjeve te odbacuje djela koja ne dostižu zadani standard kvalitete, pogotovo ako se radi o specifičnom području stručnog ili znanstvenog djela ili žanru književnog djela. Stoga je uloga nakladnika, i uloga kvalitativnog policajca, koji kontrolira tržišni tijek i njegovu kvalitetu putem djela koja stavlja u prodaju. Zbog zadanih mjerila kvalitete mnoga djela završe u nakladničkim koševima za smeće, te ne ugledaju svjetlo dana (dok se ne pojavi nakladnik voljan objaviti to djelo). No kada tržište pokaže glad za knjižnim naslovima (kvantiteta u suprotnosti kvaliteti) nakladničke kuće šablonskim i žanrovskim nakladništvom serviraju tržištu mnoštvo knjižnih naslova putem nakladničkih serija, ne nudeći svaki put doista kvalitetno štivo za čitanje. Knjižna građa nastala formulaično, putem šablone može služiti kao poligon za stilske vježbe pisanja, ili umjetnički izričaj ako je autor vezan uz

nakladničku kuću ugovorom u kojem je definirano koliko rukopisa mora dostaviti nakladniku u toku jedne godine. No to isto formulaično pisanje, ukazuje na to da se takvim pisanjem može baviti svatko, imao on talenta za pisanje i izgradnju vlastite knjižne realnosti ili ne. Knjiga postaje primjenom standarda zabavne industrije zabavno štivo ponekad upitne kvalitete, njena sadržajni i stilski potencijal i kvaliteta zanemareni su zbog fokusa na ostvarenje što veće dobiti.⁴⁷ No takvim oblikom nakladništva, ne bavi se svaki nakladnik, pogotovo oni koji su izgradili ugled i bogatstvo na kvalitetnim književnim naslovima i bogatim nakladničkim serijama književnih hitova. Pojavom licenci kreativnog zajedničkog dobra te promocijom autonomnog elektroničkog nakladništva gdje je autor ujedno i nakladnik, nameće se pitanje kvalitete djela te pitanje kontrole. Creative Commons licence omogućuju individualnim korisnicima postavljanje vlastitih djela i zapisa, gdje ih svatko može preuzeti, uređivati, distribuirati i dalje koristiti. Tako je na primjer, projekt Wikipedia⁴⁸, projekt masivne elektroničke enciklopedije, u kojem svatko imalo informatički i gramatički pismen može dodavati i stvarati članke, mijenjati sadržaj postojećih članaka te ih pregledavati i dijeliti. No postavlja se pitanje, koliko je pouzdana informacija iz takvog izvora, izvora u koji svatko ima pravo dirati, te kako takav izvor, koji se smatra javnim dobrom, učiniti dovoljno kvalitetnim da bi bio dovoljno relevantan kao valjan izvor informacije. Wikipedia nije jedina od poznatih mrežnih stranica i projekata pod legalnom zaštitom CC licenci. Tu su prisutne i stranice poput Youtube-a⁴⁹ ili Vimea⁵⁰ putem kojih se postavljaju različiti video i audio zapisi. Budući da djeluju u domeni javnog dobra, svatko tko posjeduje korisnički račun može stvarati, objavljevati i dijeliti sadržaje, što za posljedicu ima enorman broj dnevno učitanih videozapisa, gdje se na dnevnoj razini za svaku interesnu skupinu dodaju novi materijali. No kako bi se izbjeglo postavljanje ilegalnog i nepoćudnog sadržaja, sadržaja koji šteti javnom moralu i dobru, sve te stranice i projekti imaju propisana pravila kojih se korisnik mora držati. Stoga takvim stranicama upravljaju administratori koji ipak imaju nekakvu preglednost nad radom stranice te koji djeluju na “poziv” korisnika koji su tijekom pregledavanja pronašli i uočili nepoćudan sadržaj. Tada administratori korisniku koji je postavio zadani sadržaj (tj. kojemu je on autor) izriču sankcije, bilo da se radi o zabrani postavljanja sadržaja u nekom vremenskom periodu, sadržaj se briše ili se korisnik blokira ili čak izbacuje sa stranice gdje je postavio sadržaj. Uz stvaranje korpusa znanja u projektima koji se smatraju javnim dobrom, danas je prisutno autonomno nakladništvo⁵¹, to jest vrsta nakladništva gdje je nakladnik ujedno i autor jednog ili više

⁴⁷ Velagić, Z. Uvod u nakladništvo. Osijek : Filozofski fakultet Josipa Jurja Strossmayera, Odsjek za informacijske znanosti, 2013.

⁴⁸ Wikipedija. Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Glavna_stranica (7. 9. 2016.)

⁴⁹ Youtube. Dostupno na: <https://www.youtube.com> (7. 9. 2016.)

⁵⁰ Vimeo. Dostupno na: <https://vimeo.com> (7. 9. 2016.)

⁵¹ Oghojafor, K. E-book publishing success : how anyone can write, compile and sell e-books on the Internet. Oxford : Chandos Publishing, 2005.

djela. Uz trud koji autor ulaže u stvaranje djela, i malo tehnološke snalažljivosti, ne mora trošiti mnogo novca kako bi se afirmirao u društvenim i književnim krugovima. Na internetu postoje mnogobrojni konverteri koji običnu tekstualnu datoteku mogu pretvoriti u jedan od mnogih formata elektroničke knjige, stoga se, osim ako baš to autor ne želi, ne mora kupovati zaseban softver za pretvorbu datoteka. Nadalje, marketing i promidžbu svoja djela autor može vršiti putem mnogobrojnih društvenih mreža, poput Facebooka, Twittera ili Youtube-a, vlastite mrežne stranice te danas popularne stranice za društveno katalogiziranje - Goodreads. Upravo je Goodreads⁵², jedan od najvažnijih “alata za afirmaciju” mladog autora, jer djeluje na principu knjižnog kluba, okuplja pojedince zaljubljenike u knjigu i čitanje te omogućuje korisnicima ocjenjivanje i komentiranje različitih knjižnih naslova kao i izradu popisa knjiga koje su pročitali. Pojedinac se na taj način lako može informirati o novostima u svijetu knjige, o kvaliteti i ljepoti književnih djela te preporučivati djela drugim korisnicima. No autor još uvijek nije nakladnik, sve dok svoju knjigu ne ponudi na tržištu knjigom. Za potrebe prodaje vlastitog djela autor bi trebao od svjetskog ureda za ISBN tj. od ureda koji djeluje u njegovoj zemlji kupiti ISBN knjižni broj⁵³, tako da svoje djelo može prodavati ili ponuditi na prodaju putem drugih trgovinskih mrežnih stranica. Kupnja ISBN-a za autora je jedini realni veliki izdatak, ovisno o tome koliko ISBN-brojeva želi kupiti, cijena se kreće od minimalno 125 američkih dolara (za 1 ISBN broj) pa naviše, no potrebno je napomenuti da s porastom naručenih ISBN brojeva njihova realna cijena pada (što ih autor više kupi, cijena je niža). Pojedine države (kao npr. Kanada), ne naplaćuju ISBN brojeve jer ih smatraju javnom uslugom i javnim dobrom koji mora biti dostupan svakom pojedincu. Broj izdanih ISBN brojeva koje pojedinac želi kupiti za vlastita djela mora korelirati za brojem različitih izdanja koja autor želi proizvesti - različita izdanja istog djela moraju imati različit ISBN, pa tako i onda kada se radi o nadopunama djelu, njihovim ponovljenim izdanjima i novim izdanjima istog djela (npr. u nekom novom formatu). ISBN broj koji autor zakupi i jednom ga pripíše određenom izdanju nije moguće reciklirati, stoga autor mora kod naručivanja ISBN brojeva paziti da ih naruči u dovoljnoj količini za nakladu koju planira.

⁵² Goodreads. Dostupno na: <https://www.goodreads.com> (7. 9. 2016.)

⁵³ ISBN. Dostupno na: <http://www.isbn.org> (7. 9. 2016.)

6.Zaključak

Danas je elektronička knjiga nesumnjivo medij od nepobitne važnosti u životu i napredovanju mladih osoba, medij koji izaziva čitače svih dobnih skupina da se okušaju u nečem novom, pred njih stavljajući raskoričenu i time dematerijaliziranu verziju građe s kojom su odrasli. U sferama nakladništva i distribucije promjene u radu se dolaskom novih tehnologija vide na svakodnevnoj razini, imajući na umu da nakladnici pokušavaju svoj portfolio građe što više približiti korisnicima i njihovim potrebama, na različitim razinama i na različite načine. Danas je lakše nego ikad postati autor koji samostalno objavljuje vlastita djela, a na širokoj zajednici korisnika interneta i njegovih usluga stoji obaveza da kvalitetu prepoznaju i promoviraju . Projekti otvorenog koda i zajedničkog javnog dobra (npr. Wikipedia) omogućuju korisnicima da doprinesu novim informacijama, iskustvima i književnom građom u bogatu riznicu ljudskog znanja, otvorenu svima, omogućujući tako demokratski i liberalan procesa autorstva online . Elektronička knjiga je medij dostupan svakome tko posjeduje računalo te uz njega vezane vještine u navigaciji kroz nepregledan prostor interneta. Danas je ona nositelj obrazovnog procesa u mnogim zemljama, omogućavajući obrazovanje korisniku koji financijski ne može priuštiti počesto veoma skupa tiskana izdanja. U siromašnim zemljama i zemljama u razvoju elektronička knjiga može biti nositelj promjene na društvenoj razini, ukoliko se posjeduje odgovarajuća tehnologija za njeno korištenje.

7. Popis literature

1. Arnold, S. Publishing on the Internet : a new medium for a new millennium. Wiltshire : Infonortics, cop. 1996.
2. Cordon Garcia; J. Social reading: platforms, applications, clouds and tags. 1.izd. Oxford, Cambridge : New Delhi [i.e.Chandos Publishing], 2013.
3. Gorman, G. E. Scholarly publishing in an electronic era. 1. izd. London : Facet publishing, 2005.
4. Horvat, A.; Živković, D. Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e –knjige. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2012.
5. Oghojfor, K. E-book publishing success : how anyone can write, compile and sell e-books on the Internet. Oxford : Chandos Publishing, 2005.
6. Stančić, H. Digitalizacija. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta, 2009.
7. Whittaker, J. Web production for writers and journalists. 2. izd. London : New York : Routledge, 2002.
8. Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001.
9. Böttger, K. Ebooks : access to e-books, opportunities and limits // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, 1/2(2013), str. 71-77.
10. Čavić, S. Kult elektroničke knjige : može li elektroničko nakladništvo istrijebiti knjigu? // Glasnik Društva bibliotekara Split. 10/11(2012/2013), str. 65-70.
11. Lisičar, Hrvoje . //Problemi pravne regulacije elektroničkih publikacija.Pravo u gospodarstvu. 52, 4(2013), str. 887-911.
12. Makovička, E. Elektroničke knjige //Acta graphica. 12, 3(2000[i.e. 2001]), str. 123-125.
13. Prelog, N. Elektroničko (interaktivno) nakladništvo danas : kako je Mreža poosobila masovne medije : (I.). // Medijska istraživanja. 4, 2(1998), str. 123-140.
14. Prelog, N. Elektroničko (interaktivno) nakladništvo danas : kako je Mreža poosobila masovne medije : (II.). //Medijska istraživanja. 5, 1(1999), str. 61-72.
15. Prelog, N. Novi mediji. // Medijska istraživanja. 5, 2(1999), str. 261-276.
16. Radović, T. Knjiga u digitalnom svijetu. // Tema 1, 8/9(2004), str. 18-20.
17. Živković, D. Elektronička knjiga u Hrvatskoj. // Hrvatski iseljenički zbornik (2002 [i.e. 2001]), str. 355 -365 .

18. Živković, D. Što se događa s knjigom danas ? // Zbornik Hrvatskog društva za autorsko pravo 2(2001 [i.e.2002], str. 115- 126.
19. Besplatne elektroničke knjige. Dostupno na: <http://elektronickeknjige.com/novi-naslovi/> (26. 8. 2016.)
20. Bulaja Naklada. Dostupno na: <http://www.bulaja.com> (26. 8. 2016.)
21. CDN : Content Delivery Network. What and Why is It Important?. // Freaksense.com. Dostupno na: <http://freaksense.com/cdn-content-delivery-network-what-and-why-is-it-important/> (10. 9. 2016.)
22. Cloud Computing. // Wikipedia : free encyclopedia. Dostupno na: https://en.wikipedia.org/wiki/Cloud_computing (10. 9. 2016.)
23. CMS Content Management Systems. // Jumany.com. Dostupno na: <http://jumany.com/jn/2015/10/28/cms-content-management-system/> (9. 9. 2016.)
24. Creative Commons. Dostupno na: <https://creativecommons.org>, <https://creativecommons.org/licenses/?lang=hr> (26. 8. 2016.)
25. Copyleft. Dostupno na: <https://copyleft.org> (26. 8. 2016.)
26. Defining „Born Digital“. Dostupno na: <http://www.oclc.org/content/dam/research/activities/hiddencollections/borndigital.pdf> (26. 8. 2016.)
27. Digitalizacija. // Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2016. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=68025> (26. 8. 2016.)
28. Digital Rights Management. Dostupno na: <https://web.archive.org/web/20080227083924/http://ec.europa.eu/enterprise/ict/policy/doc/drm.pdf> (26. 8. 2016.)
29. Distribucija. // Definiraj.com Baza Znanja. Dostupno na: <http://www.definiraj.com/tag/distribucija> (26. 8. 2016.)
30. DOI. Dostupno na: <https://www.doi.org> (26. 8. 2016.)
31. Download. // Bolje je hrvatski. Dostupno na: <http://bolje.hr/rijec/download-gt-preuzeti/88/> (10. 9. 2016.)
32. eLektire. Dostupno na: <http://lektire.skole.hr> (26. 8. 2016.)
33. Elektronička knjiga. Dostupno na: <http://materijali.grf.unizg.hr/media/Elektronicka%20knjiga.pdf> (26. 8. 2016.)
34. E-Ink. Dostupno na: <http://www.eink.com> (26. 8. 2016.)
35. Europeana. Dostupno na: <http://www.europeana.eu/portal/hr> (26. 8. 2016.)

36. Goodreads. Dostupno na: <https://www.goodreads.com> (7. 9. 2016.)
37. ISBN. Dostupno na: <http://www.isbn.org> (7. 9. 2016.)
38. Kindle : direct publishing. // Amazon.com Inc..Dostupno na: <https://kdp.amazon.com/> (9. 8. 2106.)
39. Marketing: Distribution Channels (GCSE) // tutor2u. Dostupno na: <http://www.tutor2u.net/business/reference/marketing-distribution-channels> (7. 9. 2016.)
40. Peer to Peer File sharing. // Code Project. Dostupno na: <http://www.codeproject.com/Articles/614028/Peer-to-Peer-File-Sharing-Through-WCF> (10. 9. 2016.)
41. The Project Gutenberg. Dostupno na:<https://www.gutenberg.org> (26. 8. 2016.)
42. Streaming. // Bolje je hrvatski. Dostupno na: <http://bolje.hr/rijec/streaming-gt-internetski-prijenos/28/> (10. 9. 2016.)
43. Vimeo. Dostupno na: <https://vimeo.com> (7. 9. 2016.)
44. Youtube. Dostupno na: <https://www.youtube.com> (7. 9. 2016.)
45. Wikipedija. Dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Glavna_stranica (7. 9. 2016.)

Sažetak

Danas, kada smo dobro zagazili u 21. stoljeće, elektronička knjiga i ostale srodne elektroničke publikacije te medij (internet) putem kojeg ih čitamo i promatramo postali su dio ljudske svakodnevice. Elektronička knjiga u svojoj naravi potiče na razmišljanje o njenom analognom obliku, no i sama kao relativno nov proizvod donosi mnoštvo pitanja o razvoju i izgledu u budućnosti, o njenom sadržaju te njenoj uporabljivosti. Način zaštite elektroničke knjige može označavati njenu smrt ili njeno preporođenje, kao i izvor korisničkog revolta ili novu renesansu, gdje će široko dostupno znanje i informatička pismenost korisnika omogućiti izgradnju funkcionalnog i obrazovanog društva. Kroz sfere elektroničkog nakladništva prolazi se kroz prepreke i zahtjeve koji se nameću i hrvatskom i stranom tržištu elektroničkom knjigom i drugim elektroničkim publikacijama. Distribucijom elektroničke knjige opisani su kanali kojima se ona dostavlja pred virtualan ili stvarni kućni prag korisnika, te putem kojih korisnik komunicira s nakladnikom ili distributerom. U radu se progovara i o problemima koji se vežu uz elektroničku knjigu a to su piratizacija sadržaja, hiperprodukcija knjižnih naslova te vjerodostojnost javno dostupnih izvora znanja.

Ključne riječi : elektronička knjiga, zaštita elektroničke knjige, nakladništvo elektroničke knjige, distribucija elektroničke knjige, hiperproduktivnost, piratizacija, vjerodostojnost

PUBLISHING AND DISTRIBUTION OF THE ELECTRONIC BOOK

Summary

Today, as we stepped well in the 21. century, electronic book and other related electronic publications, as well as the media (internet) by which we read and observe given content became a part of human everyday. Electronic book, in its core, deeply encourages thought about her analog and traditional format, but the sole definition of herself as the relatively new product bears much issues about her growth, development and future appearance, about her content and usability in upcoming years. The means of protection of electronic book could indicate her death or her rebirth (as a format), as well as the source of user frustrations and revolt or new educational and cultural renaissance, where the broadly available public knowledge and computer literacy could enable building of functional and educated society. Trough domains of electronic publishing, we observe obstacles and issues which are imposed on foreign and native book market, as well as the market of related electronic publications. The channels which bring closer the publishers, retailers

and distributors to the customers are described as distribution channels, by which in the work , are depicted different methods of content delivery from the primary source to the end user. Issues brought in the paper are issues of all electronic publications, but explained from viewpoint of electronic book. Some of the issues are content piracy, hyperproduction of content and credibility of works available in public domain as common goods.

Keywords: electronic book, digital publishing, electronic content protection, digital distribution, content piracy, hyperproduction, content credibility

8. Biografija

Petra Lukavečki rodila se u Zagrebu 1994. godine. Maturirala je u Zlataru, u Srednjoj školi Zlatar (smjer Opća gimnazija) 2012. godine te je te iste godine upisala Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, smjer Informacijske i komunikacijske znanosti. Uz fakultetsko obrazovanje redovito radi te pjeva u nekoliko zborova.